

N:o 29.

Af herr **C. Treffenberg**, angående inskränkning af arbetstiden i bagerier m. m.

Med anledning af en vid sistlidne riksdag inom Andra Kammaren af herr *Hedin* i ämnet väckt och för behandling till lagutskottet öfverlemnad motion, tillstyrkte i afgifvet betänkande samma utskott, »att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville efter verkställd utredning taga i öfvervägande, om och i hvad mån lagbestämmelser angående arbetstiden för arbetare i bageriyrket må vara erforderliga och derefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill den verkställda utredningen kunde föranleda.»

Utskottets betänkande bifölls i Andra Kammaren med 92 emot 88 röster, men afslogs i Första Kammaren med 61 emot 9 röster.

I motionen anfördes, bland annat, *att* under den långvariga arbetsinställelse, som bageriarbetarne i hufvudstaden företogo på försommaren 1890, allmänhetens uppmärksamhet torde för första gången i vårt land hafva blifvit i någon mån allvarligt rigtad på de inom bageriyrket rådande svåra missförhållandena af flerfaldig art, såsom beträffande särskildt bostadslägenheternas storlek, bostädernas snygghet och läge samt arbetstiden; *att*, om än några smärre förbättringar sedan år 1890 vidtagits och detta i följd af den arbetsinställelse, som då egde rum, tillståndet likväl i det väsentliga vore oförändradt och ej heller i hufvudsak kunde blifva annorlunda, så länge det nuvarande arbetssystemet ej i grund förändrades; *att* nattarbetet, som tvingade arbetarne att bo å arbetsstället och beröfvade dem eget hem, vore den missförhållandenas egentliga rot, mot hvilken en reform företrädesvis måste rigtas; samt *att* till den allmänna rörelse bland

hela landets bageriarbetare, som året förut tagit sin början, desse hemtat anledning och uppmuntran af de bemödanden, som i flera andra länder under de senare åren dels förberedt, dels redan ledt till väsentliga förbättringar, särskildt i Tyskland och i Norge, för hvilka, beträffande sistnämnda land, i motionen förekommer följande redogörelse:

»Den norska lagstiftningen i ämnet börjar med lagen af den 12 oktober 1857, som föreskref, att de allmänna straffbestämmelserna mot helgdagsarbete vore tillämpliga äfven å brödbakning, som egde rum å sön- och andra helgedagar, dessa räknade från klockan 9 föregående dags afton; likväl medgåfvos undantag för nätterna till vissa högtidsdagar m. m. En fullständigare lag utfärdades den 17 juni 1885, genom hvilken förbjödos — dock med undantag för vissa söndagar och nätter — såväl brödbakning å sön- och helgdagar, räknade från föregående afton klockan 6, som allt annat bageriarbete på hvardagarne från klockan 6 eftermiddagen till klockan 3 förmiddagen, än torkning af »Kavringer» och vissa förberedande göromål (»Sur- og Hævlægning»). Från förbudet mot nattarbete undantogos dessutom de bagerier, der man brukade »Omskifte af Folk med en Arbejdstid for hvert Sæt af ikke over 12 Timer i Døgnet».

Sistnämnda bestämmelse blef emellertid tillämpad på ett sätt, som väsentligen föranledt, att 1885 års lag förlidet år blef ersatt med en ny lag om arbetstiden i bagerier. Det är ej blott bageriarbetarne, som öfverklagat att bestämmelsen om »Omskifte» begagnats som ett medel att kringgå lagens föreskrifter om arbetstid. Äfven »Bagerlauget» i Bergen, som ingalunda sympatiserade med bageriarbetarnes fordringar, har erkänt, att lagen »näppeligen någonsin varit tillämpad så som lagstiftaren tänkt sig, i det att man användt samma arbetare om natten vecka efter vecka, utan ombyte med dagarbetarne. Men domstolarne gåfvo medhåll åt denna, såsom statsrådet *Thorne* yttrar i motiveringen till den kongl. propositionen i ämnet år 1894, »vid lagens tillkomst ej åsyftade tillämpning».

Denna stötesten har blifvit fullständigt aflägsnad genom de förändringar, förlidet års Storting vidtog i den kongl. propositionen med förslag till ny lag i ämnet. Frågan hade förevarit äfven å 1892 och 1893 års Storting.

Den nya lagen, som utfärdades den 14 juli 1894 och trädte i kraft med den 1 januari detta år, gäller icke blott *bagerier*, utan ock brödbakning i *hotell, restaurationer* och *konditorier* — ett tillägg föranledt af anmärkningar och önskningsar från *arbetsgifvare*.»

Lagen lyder i öfversättning så, som af bilagan till denna motion framgår.

Då, att döma efter hvad som under frågans behandling vid sistlidne riksdag förekommit, missförhållandena inom bageriyrket i vårt land synas öfver hufvud vara likartade med dem, som inom samma yrke uppstått i Norge och framtvingat den nya lagen, hvarigenom man sökt afhjelpa desamma; *då* vidare uppenbart är att, såsom herr *Hedin* i sin ofvannämnda motion anmärkt, nattarbetet, som tvingar arbetaren att bo på arbetsstället och beröfvar honom eget hem, är dessa missförhållandens egentliga rot, mot hvilken alltså en reform företrädesvis måste rigtas, samt *då* frågan om nattarbetets afskaffande erhållit en ur samtliga i samma fråga intresserade parters, bageriarbetarnes, bagarmästarnes och allmänhetens, särskilda synpunkter fullständig belysning i de utredningar, hvilka, innan frågan förekom till slutligt afgörande i Stortinget, åstadkommits först inom vederbörande departement, hvilket afstyrkte, och sedermera inom »Komitéen for sociale Spørgsmaal», som tillstyrkte nattarbetets afskaffande, så tillåter jag mig att här nedan i öfversättning återgifva så väl det referat af departementets yttrande i denna del af frågan, sådant detta förekommer i komiténs »Indstilling» i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ny lag i ämnet, som ock komiténs eget yttrande i frågan.

Departementet — som ansåg att en fortsättning af domstolarnes från lagens af år 1885 syfte afvikande tillämpning borde kunna förekommas genom en föreslagen förändrad lydelse af 2 § i samma lag af följande innehåll:

»Derjemte skall det på hvardagarne vara en hvar, som idkar bagerirörelse eller förestår bageri, förbudet, att under tiden från klockan 6 eftermiddagen till klockan 3 på morgonen använda sitt i bageriet sysselsatta folk till annat arbete än torkning af »Kavringer» och skeppsbröd samt »Sur- og Hævlægning».

Arbetstiden får icke för den enskilde arbetaren öfverskrida 12 timmar på dygnet, måltids- och hvilostunder deri inberäknade, med undantag af lördagen, då arbetstiden kan förlängas till 15 timmar, måltids- och hvilostunder deri inberäknade.

Från förbudet i denna paragrafs 1:sta punkt skola de bagerier vara fritagna, hvarest det brukas omskifte af folk på följande vilkor:

a) att det ena laget arbetare icke arbetar samtidigt med det andra;

b) att ingen arbetare användes till nattarbete mer än 6 nätter under loppet af 2 veckor;

c) att ingen arbetare användes till nattarbete under mer än 10 timmar på dygnet, måltids- och hvilostunder deri inberäknade; och

d) att det lag arbetare, som användes till dagarbete, icke påbörjar arbetet före klockan 6 på morgonen, och icke slutar detsamma efter klockan 8 på aftonen» —

motiverar detta förslag så som af följande i komiténs »Indstilling» förekommande referat af departementets yttrande framgår:

»Rörande denna fråga anför departementet, att den principiella invändning mot en inblandning från lagstiftningens sida under nuvarande förhållanden, som framhållits från åtskilliga håll, nemligen att lagstiftningen öfver hufvud icke bör göra inskränkningar i det fria aftalet man och man emellan, icke längre har den vigt, som man tillförene var böjd för att tillägga densamma. Departementet hänvisar i detta sammanhang till de tidigare lagarne i samma ämne af 1854 och 1885 och till den år 1892 utfärdade »Fabrikstilsynslov», i hvilka den motsatta principen kan sägas vara häfdad i vår lagstiftning.

De olika spörsmål, som framställa sig med hänsyn till en revision af bagerilagen år 1885, sammanfattar departementet i följande punkter:

- 1:o) Utfärdande af förbud mot nattarbete;
- 2:o) Påbud om en maximalarbetsdag;
- 3:o) Undantags- och dispensbestämmelser;
- 4:o) Bestämmelser om böternas storlek.

Hvad först nattarbetet angår, så förhåller det sig naturligtvis sålunda, att detta i långt högre grad än arbetet på dagen är skadligt för vederbörande arbetare, och i synnerhet måste detta gälla i ett sådant yrke som bagerinäringen, hvilket nära nog från alla håll medgifves vara mera skadligt för helsan än de flesta andra handtverk. Om det därför icke gäfves andra omständigheter att taga hänsyn till, hvilka gjorde ett förbud mot nattarbetet betänkligt, skulle departementet visserligen föreslå ett i lag stadgadt absolut förbud emot sådant nattarbete.

Nattarbetet i bagerierna kan visserligen strängt taget blott anses nödvändigt för de finare brödsorterna »Franskbröd, Rundstykker, Hvedebröd og Wienerbröd», på det att allmänhetens fordran att erhålla dessa varor färska på morgonen må kunna tillgodoses. För bakning af den vanligaste brödsorten, rågrödet, kan deremot nattarbetet icke anses påkalladt; denna brödsort bör nemligen vara 6 à 8 timmar gammal, innan

den är lämplig att njutas, hvaraf alltså följer, att det bröd, som är bakadt på natten, är för färskt till att njutas frukostdags klockan 8 à 9 på morgonen. Sedan rågrödet har legat 12 à 14 timmar, har det ännu icke förlorat sin mjukhet, och ett sådant bröd, som är bakadt den föregående dagens eftermiddag klockan 5 à 6, betraktas, behandlas och benämnes ännu nästa morgon såsom färskt. Det är i allmänhet icke heller synnerlig efterfrågan af rågröd på morgonen, då kunderna i regel förse sig dermed dagen förut, och när det oaktadt det är allmänneligen brukligt att baka rågröd på natten, sker det väsentligast af ekonomisk hänsyn, i synnerhet för att sysselsätta arbetarne, på det att man må till fullo draga nytta af värmen i ugnarna.

Då bakningen af rågröd i bageriyrket följaktligen spelar den öfvervägande rollen öfver hela landet, i hvilket afseende det kan anmärkas att det knappast finnes ett enda bageri, som uteslutande sysselsättes med bakning af de finare brödsorterna, så vill det synas, som borde ett förbud mot nattarbete icke väcka allt för stora betänkligheter. Utom emellertid hänsynen till den allmänhet, som under de nuvarande förhållandena har vant sig att fordra de finare brödsorterna hvarje morgon — hvilken hänsyn för öfrigt i departementets ögon har mindre vikt, då denna allmänhet är jemförelsevis obetydlig — gifves det andra omständigheter, som, enligt departementets åsigt, bestämdt hindra ett absolut förbud mot nattarbetet.

En sådan omständighet är, att ett dylikt förbud skulle, enligt departementets förmenande, i de större städerna verka förlamande på hela yrket och derigenom också medföra följder såväl för bageriegarne och de af dessa beroende arbetarne som för allmänheten öfver hufvud, hvilka det är vanskligt att öfverskåda. Saken är nemligen den, att det, för att kunna idka en större bagerirörelse, fordras ett icke obetydligt kapital. Sjelfva inredningen af ett större bageri, såsom uppförandet af tidsenliga och med de gällande byggnadsordningarna i de större städerna öfverensstämmande bageriugnar, anskaffandet af ångkittel o. s. v. kostar icke obetydliga summor, och då det på samma gång tages i betraktande, att ett sådant större bageri för afsättningens skull måste vara beläget i en af de mera trafikerade stadsdelarne, hvarest hyrorna, såväl för de egentliga arbetslokalerna som för försäljningsställena, oftast äro höga, så inses lätt, att det här vänder sig omkring betydliga värden, som kunna komma att äfventyras, om man för vederbörande ställer andra än absolut

nödvändiga hinder för att göra de nedlagda kapitalen så fruktbarande som möjligt.

Vidare antager departementet, att afskaffandet af nattarbetet skulle kunna medföra den påföljd, att den allmänhet, som vant sig vid att få färskt hvetebröd till frukost på morgonen, skulle småningom komma att själf baka sitt bröd, liksom det till stor del lär vara händelsen i Sverige och andra länder.

Departementet antager därför, att ett förbud mot nattarbete i bagerierna antingen skulle medföra betydlig skada för dessa, och i alla händelser för de större bland dem, samt derigenom också för arbetarne, hvilkas bästa man genom ett sådant förbud egentligen hade afsett, eller också verka derhän att brödet, den väsentligaste nödvändighetsartikel för alla samfundsklasser, skulle blifva i hög grad fördyradt.

Å andra sidan antager departementet att de inskränkningar, som lagen af 1885 gör i användande af nattarbetet, bör utvidgas. I detta afseende fästes uppmärksamheten först vid det vilkor, som nämnda lag bestämmer för att nattarbete skall kunna verkställas, nemligen att det skall användas skifte af folk, med en arbetstid för hvart lag af icke öfver 12 timmar i dygnet, alltså det s. k. skiftessystemet. Såsom det allaredan blifvit omnämndt i motiverna till det af bageriarbetareföreningen i Kristiania till Stortinget ingifna förslag, har denna bestämmelse af domstolarne tillämpats på ett sätt, som vid lagens stiftande icke var afsedt, i det att man ansett lagens vilkor vara uppfyllt, när i yrket varit anställda flera arbetslag, hvilka man låtit påbörja arbetet med kortare mellanrum, sålunda att de olika arbetslagen under en tid af dygnet, ofta hela arbetstiden så när som på en à två timmar, hafva arbetat samtidigt — en uppfattning af det i lagen använda ordet »Omskifte», som måste anses alldeles oriktig.»

Så långt departementet. Komitéén åter för egen del yttrar följande:

»Komitéén har, med erkännande af svårigheten att finna en lösning, som tillfredsställer berättigade humanitära och hygieniska kraf, utan att träda yrkesintressena för nära, sökt att underkasta frågan den noggrannaste pröfning såväl inom komitéén själf som också genom upprepade sammankomster med representativa män inom bageriyrket, bestående af både mästare och arbetare. Komitééns samtliga medlemmar, med ett enda undantag, hafva härefter kommit till det resultat, att en efter omständigheterna *tillfredsställande lösning af frågan blott kan vinnas genom påbud*

om upphäfvande af nattarbetet. Då komitén kommit till detta resultat, så är det icke därför att den anser att nattarbetet i och för sig under de former, hvarunder det i industrien för öfrigt drifves, nemligen med regelmessiga dag- och nattskiften och omskiften för hvarje vecka, kan anses i och för sig så betänkligt, att den lagstiftande myndigheten måste inskrida, utan det är därför att den egendomliga form, hvarunder nattarbetet så godt som utan undantag bedrifves i bagerierna med en arbetstid, som dag ut och dag in år efter år begynner klockan 3 på morgonen — hvarigenom alltså vederbörande arbetare hela året om komma att arbeta under en del af nattimmarna — måste anses i synnerlig grad fördärfelig för helsan.

Allt ifrån 1884 och 1885, då den nu gällande lagen blef antagen, föreligga talrika uttalanden härom.

Sålunda upplyser den vid bageriarbetarnes sjukkasse i Bergen anstälde läkaren »att sjukligheten bland männen här var i ögonen fallande stor, i jämförelse med andra sjukkassors medlemmar. Bagarne åldrades tidigare, hade ett blekt och slappt utseende samt voro utomordentligt ofta lidande af svårigheter vid matsmältningen». Två andra läkare ansluta sig till detta uttalande och tillägga, att dessa tillstånd »hufvudsakligen måste tillskrifvas det ansträngande och forcerade arbetet och den förvända arbetstiden».

I betänkandet, afgifvet af vederbörande stortingskomité år 1881 i anledning af ett af styrelsen för Kristiania bageriarbetareförening framställt förslag, anföres bland annat följande:

»Stadsfysikus i Kristiania har uttalat sig för att man måste söka få nattarbetet i bageriyrket afskaffadt; det är hans öfvertygelse, att detta yrke, som allaredan i sig sjelf hör till de mera osunda sysselsättningarna, verkar ytterligare förstörande på helsan genom det ständiga nattarbetet och den långa arbetstiden, som har blifvit en egendomlighet för samma yrke».

Vidare anfördes i samma betänkande:

»Det medicinska sällskapet i Kristiania har efter en diskussion, hvarunder samtliga talare förklarade sig ense om skadligheten af nattarbetet i bagerierna, beslutat ett uttalande, som går ut derpå att sällskapet, inseende det beklagliga i det bestående förhållandet, anser det önskvärdt, om förändring häri kunde åstadkommas».

Ur en inlaga från styrelsen för bageriarbetarnes förening i Kristiania år 1881 meddelas följande utdrag:

»Bakningen är ett arbete, som till och med under de gynsamaste förhållanden är skadligt för helsan, såväl genom den ständiga inandningen af det fina mjöldammet som genom den plötsliga öfvergång från den starkaste hetta till köld, för hvilken bagaren är utsatt. Men ännu förderligare blifver arbetet genom att drivas på natten. Det bör väl vara öfverflödigt att påpeka det förslappande och förstörande inflytande, som ett fortsatt nattvak medför.

Vi anhålla endast, att man måtte taga i öfvervägande, huruledes nattarbetets förderliga inflytande förvärras genom de förhållanden, hvarunder vi lefva. En bageriarbetare är nemligen icke i den lyckliga ställning, att, då han kommer hem trött och medtagen från sitt nattarbete, han kan gå in i ett lugnt och stilla sofrum, stänga dörren och få den hvila, han så väl behöfver. Nej, mycket vanskligt blir det för den, som har en liten bostadslägenhet och derjemte kanske flera små barn, att få ro på dagen, som uppfordrar hela hans omgifning till verksamhet och rörelse. Och huru går det till med kosthållet? På natten under arbetet kan han på sin höjd få taga sig en kopp kaffe till sin smörgås, men ofta blir ty värr ölbuteljen den enda tillflykt, som nattarbetaren har. På dagen, då familjen har sina ordentliga måltider, är han föga hugad att deltaga i dem.

Det skulle bidraga till att bringa glädje och välbefinnande in i mången familj, om nattarbetet i våra bagerier upphörde.»

»En hvar», heter det vidare i samma betänkande, »som har minsta kännedom om bagerihandtverket, måste medgifva, att denna framställning om förhållandet är sann, men härtill kan ytterligare läggas, att bageriarbetarne för närvarande lida af att vara utestängda från möjligheten att njuta af familjelifvet och draga omsorg för sina närmastes vård och sina barns uppfostran, för att icke tala om att de i allmänhet äro uteslutna från att deltaga i förströelser, nöjen och sällskapligt umgängeslif.»

Den omnämnda inlagan var åtföljd af en statistisk uppgift om *medelåldern vid dödsfall* inom åtskilliga industriella yrken för åren 1868—70, hvilken utvisar följande resultat:

Klasser	på lands- bygden	i städerna	i hela landet
Smeder	52, ⁹	50, ₀	51, ⁴
Bagare	44, ⁴	37, ₇	39, ₀
Mjöltnare	44, ⁸	47, ₅	45, ⁶

Klasser	på lands- bygden.	i städerna	i hela landet
Skräddare	47,9	46,6	47,0
Skomakare	41,0	44,4	43,2
Snickare	46,0	48,6	47,2
Tunnbindare	51,2	53,1	52,9
Murare	47,5	46,8	47,0
Målare	47,8	42,5	44,1
»Tömmermestere» och timmermän	47,5	50,5	49,6
Skeppsbyggare	41,9	49,1	45,2
Andra industriarbetare	42,9	46,9	47,8
Samtliga industriarbetare	45,4	46,9	46,4

Med dessa betraktelser för ögonen anser komiténs flertal sig icke kunna tillstyrka, att ett sådant tillstånd upprätthålles medelst lagstiftningens hjälp, med mindre än att det tillika kunde visas, att viktiga stats- eller samfundsintressen skulle komma att lida derigenom, att bageriarbetarnes fordran på nattarbetets afskaffande tillgodoses.

Detta är emellertid icke händelsen.

Såsom i departementets anförande blifvit anmärkt, är det nemligen endast från hänsyn till bakningen af det finare frukostbrödet — franskt bröd, »Rundstycker», hvetebröd och wienerbröd, hvilka kunderna vilja hafva färskt på morgnarne — som nödvändigheten af arbetets påbörjande klockan 3 på morgonen hemtar sitt berättigande.

Departementet erkänner emellertid sjelf, att hänsynen till den allmänhet, som under nuvarande förhållanden vant sig att fordra de finare brödsorterna färska hvarje morgon, för öfrigt i departementets ögon har mindre vikt, då denna allmänhet är jämförelsevis liten.

Men å andra sidan häfdade departementet, att förbud mot nattarbete i de större städerna skulle komma att verka förlamande på hela bageriyrket och derigenom också medföra följder såväl för bagaremästarne och de af dem beroende arbetarne som för allmänheten öfver hufvud, hvilka det vore vanskligt att öfverskåda. I sammanhang härmed anföres, att i större bagerier arbetet fortgår hela dygnet om med dubbelt skifte, och att ett allmänt förbud mot nattarbetet skulle drabba dessa affärgrenar och deras innehafvare onödigt hårdt, så mycket mer som mot de bagerier, hvarest arbetas med regelmessiga omskiften, det icke kan anföras de klagomål, hvilka rigtas mot bageriverksamheten i allmänhet.

Komitén måste förklara sig ense med departementet deri, att bageriverksamhet, som bedrifves med regelmessiga dag- och nattskiften, icke gifver någon grundad anledning till klagomål, och om det icke af konkurrenshänsyn gent emot de mindre bagerier, hvarest arbetet pågår med blott ett enda skifte, vore nödvändigt att förbjuda nattarbetet också under förstnämnda form, skulle komitén icke hysa någon betänklighet vid att föreslå, att sådant arbete blefve tillåtet. Men, såsom förut blifvit anfördt, skulle en sådan tillåtelse gifva de stora bagerierna tillfälle att förse sina kunder med färskt frukostbröd och derigenom gifva dessa bagerier en så gynnad ställning gent emot de mindre, att bagarmästarne sjelfva, under öfverläggning med komitén, hafva förklarat en sådan tillåtelse icke vara tillrådlig.

Komitén har därför ansett, att hänsynen till de större bagerier, hvarom här är fråga, icke väger tillräckligt tungt, då det gäller att hindra en reform, som i sig sjelf måste medgifvas vara af så stor betydelse för de i bagerierna sysselsatta arbetarne. Så mycket tryggare anser sig komitén kunna häfda denna uppfattning, som det i verkligheten är ganska få bagerier i Kristiania och Bergen, hvilka här äro i fråga.

Vidare framgår af de förklaringar, hvilka afgifvits med anledning af de utaf departementet utfärdade frågoformulär, att arbetarnes förslag om nattarbetets afskaffande har vunnit ganska stor tillslutning, till och med bland bagarmästarne. Då svaren icke alltid afgifvits i en koncis form, är det icke möjligt att åstadkomma en alldeles säker statistik häröfver, men om man, med detta förbehåll, vill meddela en öfversigt af svaren, så framkommer följande resultat:

	Bagarmästarne	hafva i 15 kommuner uttalat sig mot natt-	arbetets afskaffande,	i 17 för
Bageriarbetarne	» 1	»	»	» 20 »
Handtverksföreningarna	» 3	»	»	» 11 »
Amtmännen	» 5	»	»	» 4 »
Fogdar och magistrater	» 6	»	»	» 7 » .

Det framgår af denna öfversigt, att meningarne hos de flesta, med undantag af bageriarbetarne, visserligen äro skiljaktiga med hänsyn till hufvudfrågan, nemligen nattarbetets afskaffande, men då man tager i betraktande, att det här är fråga om genomförande af en väsentlig förändring af bestående förhållanden, torde dock uppgifterna böra betraktas såsom innefattande bevis för att reformen har vunnit betydlig sympati inom alla samhällsklasser.

Det är naturligt, att en fråga af så stor betydelse måste hafva väckt mycken rörelse hos de i bageriyrket sysselsatte arbetarne. Bevis härpå lemna de talrika resolutioner, som bageriarbetarnes föreningar i flera städer öfver hela landet hafva fattat och hvaraf en del blifvit aflemnade till Stortinget.

Dessa resolutioner gå, såsom man kan inhemta, alla ut på att i mer eller mindre energiska uttryck fordra genomförandet af bageriföreningens i Kristiania förslag till ny lag. Å andra sidan hafva bagarmästarna i Kristiania protesterat mot att arbetarnes förslag upphöjes till lag. Emellertid hafva 38 bagarmästare i Kristiania förklarat sig ense med arbetarne i fråga om nattarbetets afskaffande. Då detta i synnerhet är förhållandet med de mindre näringsidkande i denna verksamhet, så förtjenar detta uppmärksamhet derför, att här af framgår, att desse mindre yrkesidkare icke synas dela den fruktan, som man framhållit att nattarbetets afskaffande skulle få ofördelaktiga följder, i synnerhet för de mindre bagerierna.

Beträffande denna frågas ställning i den utländska lagstiftningen har komitén saknat tillgång till fullt pålitliga upplysningar. Emellertid har under de öfverläggningar och möten, som hållits med mästare och arbetare, komitén sökt att vinna sådana upplysningar genom dem, hvilka såsom arbetare vistats i utlandet. Det synes framgå af de på detta sätt erhållna uppgifter, att något förbud mot nattarbete i detta yrke icke existerar i utlandet. Från Schweiz, hvilket under debatten i Odelstinget år 1892 uppgafs såsom ett land, hvarest, i enlighet med detta lands fabrikslag, nattarbete i bagerier sannolikt vore förbjudet, har komitén genom generalkonsuln i Gèneve erhållit meddelande om att nattarbete är tillåtet i bagerierna.

På någon förebild i utländsk lagstiftning skall man således knappast kunna åberopa sig för genomförandet af denna reform. Å andra sidan skall man förmodligen medgifva, att denna omständighet svårligen kan användas såsom något afgörande argument mot reformen, så vidt det icke kan visas, att en inskränkning i näringsfriheten på detta område skulle medföra en för verksamheten ruinerande konkurrens från utlandet. Men derom kan ju, såsom det bör förstås af sig sjelf, icke blifva fråga.

Beträffande nu den frågan, vilkendera parten, departementet eller komitén, som under den sålunda uppkomna meningsskiljaktigheten dem

emellan haft den största förtänksamheten och de bästa skälen på sin sida, derutinnan lärer väl den verkan i skilda rigtningar, som den nya lagen i *längden* kommer att medföra, blifva den rätta skiljedomaren. Då den nya lagen endast under ett års tid varit tillämpad, kan den erfarenhet af densamma, som hittills vunnits, naturligtvis icke tillerkännas någon afgörande betydelse, hvilket dock icke hindrar, att det kan vara af intresse att inhemta, huru saken redan nu bedömes från olika sidor.

I detta hänseende må det tillåtas mig att ur en mig förevisad, från »Hovedstyret for det norske Bagerforbund» i Kristiania till en bageriarbetare i Stockholm den 10 december sistlidet år aflåten skrifvelse här meddela följande utdrag:

»Hvad Svendene eller Bageriarbejderne angaar, er alle uden Undtagelse fornøjet med den nye Bagerlov, for saa vidt at der er gjort et stort skridt paa Forbedringens Vej i Bageriarbejderes Arbejdsvilkaar, ligesom der ogsaa er sket en stor Forandring til det Bedre med Hensyn til Familielivet.

Angaande Mestrene kan vi oplyse, at disse ogsaa har fundet den nye Ordning over Forventning tilfredsstillende, da det, som vakte den største Betænkelighed, nemlig angaaende Anskaffelse af friske Varer om Morgenen, det har nemlig vist sig, at saa lader sig gjøre til betimelig Tid.

I det store Hele kan der kun siges, at Forholdet nu er meget bedre for begge Parter, og med ganske enkelte Undtagelser nær, er der vist Ingen, som ønsker sig tilbage til de gamle Forholde, derimod venter vi snart et forslag fra Kristiania Bagermesterforening, gaaende ud paa at heller ikke Mestere har Lov at arbejde om Natten, som de altsaa hidtil har havt Tilladelse til. Dette viser nok saa tydeligt, at Mestrene allerede har indset, hvor unødvendigt det er at arbejde om Natten for at tilfredsstille sine Kunder.»

Att, såsom här synes, omdömet öfver den nya lagens inverkan på *bageriarbetarnes* ställning skulle utfalla gynsamt, var ju ingenting annat än som kunde förväntas, men då dels anledning ju kunde vara att befara, att framställningen om *bagarmästarnes* mening om saken icke var fullt opartisk och dels ofvannämnda skrifvelse icke innehöll någon närmare upplysning om *allmänhetens* åsigt rörande den nya ordningen, vände jag mig till en af mig känd, högt aktad och sedan många år tillbaka i Kristiania bosatt svensk man med relationer inom vidsträckta kretsar och anhöll, att han måtte meddela mig i möjligaste måtto tillförlitliga

upplysningar om såväl bagarmästarnes som den stora allmänhetens meningar i frågan. Till svar härå har jag fått emottaga *dels* en skrifvelse af den 18 innevarande månad från »Formanden for Bagerforeningen» i Kristiania af följande innehåll:

»Til Svar paa denne Forespørgsel om hvorledes vi finder os tilfreds med den nye Bagerlov, fremkommer herved den herværende Bagerforenings Protest mod Loven af 1894; man finder efter den invundne Erfaring at Bagerfagets absolute Tilbagegang har vist sig som en Følge deraf.

Den herværende Bagerforening vil gjøre alt Muligt for at faa Loven forandret saa snart ske kan.

Publikums Krav paa friske Brødvarer kan ikke tilfredsstilles, og man hører stadig Klage herover.

Hertil slutter sig Bageridrivende i flere Byer.»

dels ock ett från min sagesman till mig den 20 denna månad af låtet handbref, hvarur här införes följande utdrag:

»Alla de mästare, jag talat med, äro eniga om att lagen är orimlig, och kunderna äro mycket missnöjda med att icke kunna få färskt bröd till frukost om morgnarna, hvilket åter har förorsakat, att man i en mängd hus, liksom i mitt eget, bakar färskt hvetebröd sjelf hvarje morgon. Finbagarnes förtjenst är således betydligt reducerad. Förr än klockan half tio kunna de icke hafva något finbröd färdigt, och detta är allt för sent. Nu är det så, att de flesta bagare begagna förmiddagen till finbrödsbakning, och derefter bakas de gröfre sorterna, sedan ugnen blifvit ledig från finbrödet, och grofbrödsdegen under tiden stått att jäsa. Tillika är det så, att allmänheten, lika såväl som den vill hafva finbrödet till frukost vill hafva de gröfre sorterna till middag. Men nu få bagarne icke de gröfre sorterna färdiga förr än på eftermiddagen. I regeln gör husmodern sina uppköp på förmiddagen och det är icke alltid passande för henne på eftermiddagen. Derfor ha de större bagarnes butikshandel minskats i betydlig grad, och småbagarne, som i regeln anses lemna en tarfligare produkt, börjat förse husen. Lagen kringgås dessutom så, att flere bagare slå sig samman och taga »Borgerskab» och baka om natten samt hafva bröd färdigt hur tidigt som helst. Lagen förbjuder nemligen blott arbetarne att baka om natten, men icke mästarne sjelfva. Det är därför som mästarne (de större) önska lagen utsträckt också till att gälla mästarne. Det är visserligen sant, att bageriarbetarne före 1885 i Norge hade det i högsta grad miserabelt, men den lag, som då stiftades och sedan gälde till den 1 januari 1895, och som förbjöd nattarbetet före

klockan 3, var fullt betryggande, efter min mening, för alla parter. Då kunde finbrödet blifva färdigt till klockan 7, finare grofbröd till klockan 10 och grofbrödet till straxt efter middag. Skall någonting göras i Sverige, så bör man ej gå längre än till den gamla norska lagen af 1885. Denna lag förbjöd visserligen icke nattarbete före klockan 3, men föreskref då dubbla arbetslag, så att det ena laget kunde sofva, medan det andra arbetade.»

Såsom man här af finner, synas hvarken bagarmästarene eller allmänheten dela bageriarbetarnes belåtenhet med den nya lagen. Detta bör dock icke väcka någon förvåning, då naturligt är, att någon tid måste komma att åtgå, innan ännu bagarmästarnes och allmänhetens genom den nya lagen störda intressen, behof och vanor under inflytelsen af densamma småningom hunnit ombildas och antaga nya former, hvarigenom de i början af lagens tillämpning kända olägenheterna utplånats eller förminskats. Om man emellertid undersöker de hufvudsakliga anledningarna till missnöjet med lagen, sådana dessa här ofvan angifvas, så känner man sig föga böjd för att synnerligen högt respektera detsamma. Bagarmästarena klaga nemligen öfver »Bagerfagets absolute Tilbagegang» under den nya lagen. Ilvari består då denna Tilbagegang? Beror den af produktens försämring, brist på arbetare, brödets fördyrande, förhöjda och för bagarmästarene ruinerande aflöningar m. m.? Nej, intet af allt detta, utan tillbakagången beror på minskad afsättning af de finare brödsorterna och dermed följande minskad inkomst af rörelsen. Men denna förlust, som, så känbar den än kan vara, dock endast drabbar innehafvarne af de större bagerierna, och sålunda ett fåtal, måtte väl ur det gemensamma samhällsintressets synpunkt vara ett mindre och möjligen efter hand öfvergående ondt än nattarbetet med alla dess för bageriarbetarne till kropp och själ förderfliga följder. Eller skall ett fåtal bagarmästares anspråk att på bekostnad af tusentals lekamligen och andligen lidande arbetare få njuta oförminskade inkomster genom lagstiftningen upprätthållas? Hvad åter allmänhetens missnöje med den nya lagen angår, så synes detta knappast förtjena större undseende, då man erinrar sig, att missnöjet har sin egentliga grund deri, att »Publikums Krav paa friske Brødvarer om morgenen ikke kan tilfredsstilles.» Men denna klagan gäller ju endast saknaden af de finare brödsorterna frukostdags, och sådana brödsorter användas ju icke af den stora allmänheten, utan endast af en mindre del af densamma. Och är det icke under sådana förhållanden en väl långt sträckt fordran, att, för tillfredsställande

af denna allmänhetens smak och njutningslystnad, bageriarbetarnes bästa skall uppoffras, helst erfarenheten redan visat, att allmänhetens anspråk i detta hänseende kan tillgodoses genom de så kallade hembagerierna och brödbakningens verkställande i familjehemmen? Skulle för öfrigt särskildt detta senare bruket, såsom en följd af den nya lagen, få en vidsträcktare användning, så synes dermed ingen skada vara skedd.

Den utförlighet, med hvilken i det föregående redogörelse lemnats för hvad som förekommit under behandling af frågan om nattarbetets afskaffande inom bageriyrket i Norge samt rörande de hittills kända verkningarna af den nya derstädes införda bagerilagen, har sin grund i min afsigt att medelst denna motion bereda arbetarne i samma yrke äfven i vårt land en förbättrad ställning, och att således återupptaga den i detta afseende redan vid förra Riksdagen af herr *Hedin* väckta, men då på Första Kammarens motstånd fallna fråga. Måhända berodde detta motstånd till icke ringa del på en ren tillfällighet, nemligen den omständigheten, att, då lagutskottets i anledning af herr *Hedins* motion afgifna utlåtande föredrogs i Första Kammaren, man hade att förvänta ett ännu icke till kammaren inkommet utskottsbetänkande i anledning af en annan motionärs, herr *Bergs*, i medkammaren väckta motion om »ordnandet af förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare beträffande reglering af arbetstiden», vid hvilket förhållande, såsom också särskildt af lagutskottets ordförande under debatten i kammaren med styrka framhölls, det ansågs olämpligt att genom ett af kammaren fattadt beslut rörande herr *Hedins* motion på förhand binda sina händer vid en eventuel pröfning af herr *Bergs* nyssnämnda motion rörande en skyddslagstiftning af mera omfattande art. Anledning till förnyandet af en sådan kollision föreligger, åtminstone så vidt ännu är känt, icke för närvarande. Det är sålunda att hoppas, att, då frågan vid denna riksdag å nyo förekommer i Första Kammaren, denna skall vara oförhindrad att egna densamma en ingående saklig pröfning, hvartill kammaren numera fått en ytterligare anledning i de nya, rikhaltiga bidrag till frågans belysning, som herr *Hedin* lemnat i sin äfven vid denna riksdag i ämnet väckta motion. I denna motion kan kammaren vinna upplysning derom, att lagstiftare och myndigheter i flera andra civiliserade länder, Amerikas Förenta stater, Tyskland och Danmark, äro upptagna af omsorger för att tillförsäkra

bageriarbetarne en människovärdig tillvaro. Skulle icke vid sådant förhållande tiden vara inne äfven för oss att genom en undersökning af förhållandena inom bageriyrket förbereda möjligheten af en sådan lösning af denna fråga, som i möjligaste måtto kunde tillfredsställa både bageriarbetarnes samt bagarmästarnes och allmänhetens skäligen kraf? Måhända skall en sådan undersökning gifva vid handen, att man, för att förbereda öfvergången till nattarbetets fullständiga afskaffande i enlighet med den nya lagen i Norge, tills vidare måste nöja sig med att ordna frågan i hufvudsaklig öfverensstämmelse med grunderna i den norska bagerilagen af år 1885, med det tillägg till samma lag, som i den norska regeringspropositionen föreslogs och här ofvan finnes återgifvet; men att här i vårt land helt enkelt lägga händerna i kors och låta frågan hvila i dödsömn, det synes mig hvarken ur humanitär eller den politiska kloketens synpunkt kunna försvaras.

På grund af hvad jag sålunda anfört, får jag, i enlighet med lagutskottets af Andra Kammaren förlidit år godkända hemställan i ämnet, vördsamt föreslå,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville, efter verkställd utredning, taga i öfvervägande, om och i hvad mån lagbestämmelser angående arbetstiden för arbetare i bageriyrket må vara erforderliga, och derefter för Riksdagen framställa det förslag, hvartill den verkställda utredningen kan föranleda.

Stockholm den 27 januari 1896.

Curry Treffenberg.

Bilaga.

Lag om inskränkning af arbetstiden i bagerier o. d.

Vi Oscar, med Guds nåde Konung af Norge, Sverige, Göters och Venders göre veterligt:

att Oss blifvit förelagdt det nu församlade lagtima Stortingets beslut af den 13 juni innevarande år, så lydande:

»§ 1. All brödbakning är förbjuden å sön- och andra helgdagar, räknade från föregående dags afton klockan 6 till nästa sön- och helgdags afton klockan 12. Denna bestämmelse utgör dock icke hinder för att surdegen kan läggas före klockan 12.

§ 2. Derjemte är för en hvar, som idkar bagerirörelse eller förestår bageri, förbjudet att å hvardagarne under tiden från klockan 8 på aftonen till klockan 6 på morgonen använda sina i bageriet sysselsatta arbetare till annat arbete än torkning af »Kavringer» och skeppsbröd, samt till utläggning af deg för surläggning och raskdegsläggning (= »Hævlægning»).

Arbetstiden får för den enskilde arbetaren icke öfverskrida 12 timmar på dygnet, måltids- och hvilotimmar inberäknade.

Ingen arbetare får användas vid det i denna paragrafs första moment tillåtna nattarbetet mer än 6 nätter under loppet af 2 veckor.

Om det i denna paragrafs första moment tillåtna nattarbetet utföres af de på dagen sysselsatte arbetarne, afräknas på deras dagliga arbetstid en och en half gång så lång tid, som nattarbetet har upptagit.

§ 3. Från de i paragraferna 1 och 2 meddelade förbudsbestämmelser undantagas:

a) Den söndag, som infaller på den 22 december (Dagen før »lille Juleaften»), då arbetet får påbörjas klockan 6 på aftonen och fortgå till måndags afton klockan 8.

b) Den söndag, som infaller på dagen före julafton (»lille Juleaften»), då arbete får ega rum till söndags morgon klockan 8 samt efter söndags afton klockan 6 och fortgå till måndags afton klockan 6.

c) Följande nätter efter klockan 2: Natten till lördag, natten till fastlagsmåndag, natten till dagen före skärtorsdag, natten till dagen före böndagen, natten till den 17 maj, natten till dagen före Kristi himmelfärdsdag, de 2 nätterna närmast före julafton samt natten till nyårsafton. Arbetstiden får dock icke öfverskrida 12 timmar den 17

maj eller 15 timmar på öfriga under detta moment omnämnda dagar. Infaller den 17 maj eller nyårsafton på söndag, förfaller denna tillåtelse.

Dessutom kan från de i paragraf 2 meddelade förbudsbestämmelser undantag genom af vederbörande kommunalstyrelse fattadt och af Konungen stadfästadt beslut medgifvas för vissa tider på året i orter, hvarest på dessa tider mer än vanligt arbete brukar förekomma. Ändtligen kan äfven polismästaren af en eller annan tillfällig anledning bevilja undantag, då sådant af särskilda förhållanden i hög grad påkallas och vederbörande arbetare dertill lemnat sitt samtycke. Dock får sådan tillåtelse ej lemnas för längre tid än 6 arbetsdagar. Dispens utöfver denna tid kan efter ansökan meddelas af amtmannen.

§ 4. Barn under 14 år få icke sysselsättas i bagerier. Unga personer mellan 14 och 18 år få ej användas vid det i paragrafen 2, första momentet, tillättna nattarbetet, och på inga vilkor öfver 12 timmar af dygnet.

§ 5. Öfverträdelse af denna lag straffas med böter från 10 till 500 kronor, som tillfalla bagargesällernas sjukkassa eller understödsfond. Finnas inga sådana, tillfalla böterna distriktets offentliga sjuk-kassa eller, derest en sådan icke är upprättad, vederbörande kommunalkassa. Åtal för öfverträdelser af denna lag behandlas såsom polisärenden.

§ 6. Samtycke af vederbörande arbetare fritager icke från straff.

§ 7. Denna lag gäller äfven för bagerirörelse, som bedrifves i hotell, värdshus och konditorier.

§ 8. Denna lag skall tillämpas från och med den 1 januari 1895. Lagen af den 17 juni 1885 rörande inskränkning af arbetstiden i bagerier upphör att vara gällande samma dag, då den nya lagen träder i kraft.»

Alltså hafva vi antagit och bekräftat, liksom vi härmed antaga och bekräfta detta beslut såsom lag under Vår hand och Rikets sigill.

Gifvet i Marstrand den 14 juli 1894.

OSCAR.

(L. S.)

G. Gram.

Lehmann.